

Poeten från bruksorternas bruksort

Jörgen Håkansson

I fjol 2017 var det jämt 100 år sedan arbetarpoesins stora förnyare Stig Sjödin föddes. Eftersom vi i vårt land har en viss förkärlek att uppmärksamma händelser jämna år tillbaka i tiden borde jag ägnat föregående poesihörna åt honom. Men nu något sent kommer den här. Stig Sjödingsällskapet bildades i oktober 1996 och har under 2017 tillsammans med Sandvikens kommun och partners inom kultursektorn genomfört ett stort antal jubileumsaktiviteter i Sandviken för att uppmärksamma hans författarskap.

I ett tillbakablickande perspektiv kan vi också notera att förra året fyllde Finland 100 år som självständig nation. I år är det 100 år sedan Ingmar Bergman föddes och sedan första världskriget slutade. 50 år sedan 1968-händelserna. Allt det där och mycket mera vill vi tydligen gärna bli påminda om.

Uppväxt

När Stig Sjödin föddes 7 oktober 1917 var Sandviken liktydigt med sitt järnbruk och i hans ungdom jobbade nästan alla män där. Efter sex års folkskola började han själv arbeta på bruket. Hans familj hade då byggt ett nytt hus och alla i familjen på sju personer måste dra sitt strå till stacken. I tio år kom Stig att bli kvar på fabriken. Två viktiga händelser under denna tid kom att få stor betydelse för hans kommande författarskap. Det ena var att hans far blev blind på ena ögat i en arbetsplatsolycka och det andra att han blev vittne till när en lyftpojke kländes ihjäl mot en valsstol. Det var minnen som skulle jaga honom hela hans liv och antagligen är detta en förklaring till varför han i sitt författarskap ofta återkom till arbetsplatsolyckor.

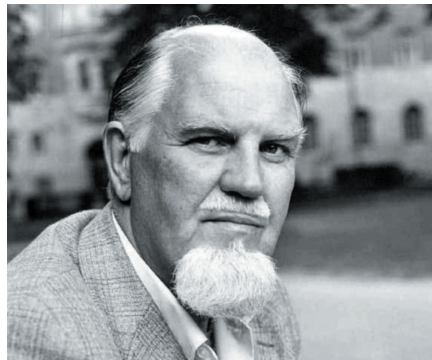
Stig bröt upp från Sandviken och under två vinterkurser 1939-41, var han elev vid Brunnsviks folkhögskola och 1942-43 vid folkhögskolan i Sigtuna. Han flyttade därefter till Stockholm som brevbärare och blev senare journalist.

Arbetets poet

Debuten som poet skedde 1945 med diktsamlingen *"Blindgångare"* och

1947 kom dess fortsättning *"Sommarpredikan"*, två symbolladdade samlingar med tidstypiska bidrag till modernismens erövring av den poetiska hegemonin i Sverige.

Den tredje diktsamlingen *"Sotfragment"* (1949) blev hans absoluta genombrott. Den blev ett lyriskt bokslut över hans tio år på järnverket i Sandviken och innebar en epokgörande insats i svensk arbetarskildring. Den kom att bli en försäljningssuccé och gavs ut i flera upplagor. 1954 tryckte t.ex. FiB:s lyrikklubb en så anmärkningsvärd stor upplaga som 10 000 exemplar av samlingen försedd med teckningar av Björn

Stig Sjödin

Jonsson. Själv skriver Stig att dikterna ska läsas och förstås som beskrivningar över en försvunnen verklighet, där beskrivaren trätt i bakgrunden för att stoffet självt ska komma till tals. Han koncentrerar sig helt på järnverkets arbetsprocesser och brukssamhällets människoöden. I sin poetiska lakoniska form gestaltar den inte bara sociala realiteter utan även känsloreaktioner. Samlingen handlar om att jobba i skift och gå hem som en trasa, om svetten och svordomarna, pinan för blodkärl och muskler. Åtskilliga av dikterna är i "jag"- eller "vi"-form. En kongenial sammanfattning av arbetartillvaron ger han i sin kanske mest citerade dikt, som börjar med ordet *"Motsträvigt"*. Den står bland de inledande ögonblicksbilderna i samlingens första del:

Motsträvigt och med hjärtat fyllt av trots
erkänner jag detta:
det är inte sotet, dammet, smutsen,

Poesihörnan

Här kommer ytterligare ett bidrag i vår poesihörna, där vi presenterar en och annan dikt och berättar lite om författaren. Det är Jörgen Håkansson som står för urval och presentationer.

inte heller hemgång med musklerna
skälvande i kramp och ögat urgröpt
av natters vaka,
inte heller valkarna,
som var föredringen.
Nej, det var den osynliga nåden
att få slita ut sig,
den stora favören att få välja
där val ej fanns.

I andra hälften av samlingen med rubriken *"Porträtt från bruket"* mejslar Sjödin ut sina många gestalter t.ex. Nattvakten, Smörjaren, Svarvaren eller som här där han visar på människors ensamhet, deras problem med gemenskapen, deras nedfrusna känslor och själsliga lägervallar, resultat av enformigt slit och övermäktigt socialt tryck:

Han är en av de tysta, stillsamt grå
som aldrig gör väsen kring sin person.
Han sköter arbetet mekaniskt,
talar aldrig på möten, syns inte ute.
Hans vedbod är renare än ett apotek
och ordnad efter stränga mönster.
Han fostrade livet till att gå
i invanda banor och han tycker illa
om helgdagar mitt i veckan.
Han skjuter kol till ugnarna
och tycker det är likgiltigt
vem som gör det.
På honom bygger man samhällen.

(Kolskjutaren)

Låt mig ge ytterligare ett exempel på hur suggestiv den lyriska texten är när Sjödin i sin lakoniska form ställer ut ett annat porträtt. Finns det någon jämförbar skildring i svensk litteratur där klassreseproblematiken kommer till uttryck på ett mera mästerligt och koncentrerat sätt än här? En prosaframställning om denna arbetare skulle säkerligen inte ge samma effekt...

Med sparsamhet och övertid
drog han fram tre pojkar till studenten.
Han andades och levde genom dem,
de blev trappor mot solen.

Själv har han aldrig varit på bio eller teater eller haft tid att läsa böcker.

De har lyckats och kommer hem till helgerna och talar med främmande röster om dessa ting.

Deras kvinnor har kalla ögon och föraktar honom när han äter med kniv. Han skall aldrig förstå vem som murat hans ensamhet.

(Bandvalsaren)

Stig Sjödin visar vilken fysisk och psykisk utsatthet hans personer lever i och han har senare tillstått att porträtten egentligen "borde ha sällskap av några lyckade, även i mental mening, välskapade kamrater."

Kärleken och naturen

Men Stig Sjödin var inte en författare, som enbart skildrade kroppsarbetarnas villkor. Under hela 50-talet och stora delar av 60- och 70-talen möter vi i hans poesi i stor utsträckning inte bara sociala iakttagelser utan även kvinnoporträtt, naturskildringar från vitt skilda trakter och frisk kärlekslyrik mellan lust och smärta, ibland mot en mörk fond av trollformler och folkliga ramsor. Sensualismen, varsamheten, respekten präglar Stig Sjäodins förhållande till såväl kvinnan som naturen. I hans kärlekslyrik är kvinnan först och främst medmänniska, en älskad person. Medan mycken kärleksdiktning renodlar antingen det kroppsliga eller det själsliga, möter man hos honom en helhetssyn sådan den endast finns hos den mogna människan. I dikten "Av dig beror det" ur "Klarspråk" 1971 heter det:

Men jag ber dig: förminska inte kroppens, våra kroppars betydelse, ty det är dem vi förändligar genom att stå raka i blåsten.

Och på ett annat ställe i samma dikt:

Jag har bara min kropp, mina läppar, min hud när jag vill säga hur mycket jag älskar dig. Det andliga, som jag ser i dina ögon, är omöjligt som tanke utan färgerna i iris.

Här ytterligare några stämningsfulla rader vacker poesi ur dikten "Kärleksbrev" från samlingen "Livets starka smak" (1974):

Är månen uppe och vaktar vid ditt fönster om kvällen,
borrar den hål i din rullgardin
med det solbrända herdelandskapet?
Hör du min viskning, förmedlad av syrsan?

Stig Sjödin skrev i olika genrer och i olika publikationer för att visualisera den arbetande människans värld och villkor. Han skrev allt från poesi till kåserier och tidningsprosa. Från 1948 var han journalist på SIA-Skogsindustriarbetaren och medverkade bl.a. i *Metallarbetaren*, *Vi* och *Frihet*. Inte minst arbetarskyddsfrågor var i fokus för hans skrivande. Hans upplevelser på bruket finns med i en dikt i "Förklaringsstapet" från 1977. Här inledningsraderna:

En del nätter vaknar jag av lyftpojken skrik,
det ekar under de svarta takskeppen.
Ett illrött rör klämmer fast honom
mot valsstolen,
och hans smärta skär igenom mig
ännu efter fyrtio år.

Av hans samlade poesiproduktion med 13 originalsamlingar på Bonniers förlag utkom hans avskedsbok "Läkebok, nedresa", bara några veckor före hans död 24 april 1993. Han hade då drabbats av inoperabel lungcancer. "Men jag lyckades ändå sätta mig vid skrivbordet och orga-

nisera ett motstånd mot den sjukdom som höll på att förgöra mig både fysiskt och mentalt", skriver han. När den svåra nedresan pågår associerar han i sitt bildspråk till ungdomsårens erfarenheter från valsverket. I den centrala dikten ser han nu en likhet med sin egen förbrukade kropp, som på sjukhuset ligger "utvalsad" och kommer att hamna på Varpet, skrotkyrkogården på verket, där odugliga produkter placeras. På diktens slutrader blåser verkets fabriksvissla sitt tapto över Sjäodins liv.

Slutord

Ännu finns det ingen doktorsavhandling om Sig Sjäodins författarskap och ingen ordentlig biografi. Lars Furuland, professor i litteratursociologi vid Uppsala universitet, en av våra främsta kännare av svensk arbetarlitteratur, har uppmärksammat denna brist och sammanfattar "Men författarskapets hela bredd och styrka återstår för oss att erövra och denna poetiska rikedom kommer enligt min mening att tillförsäkra Sjäodin en stark ställning i vår framtida litteratur."

Stig Sjäodin är begravd på Katarina kyrkogård i Stockholm. De ord som ristats på hans gravsten är: "Det är genom att beskriva kärleken som vi gör rädsan maktlös", ur hans diktsamling "Hjärtats heta smedja" (1979).

